

IV. Pesca

- A pesca constitúe o principal vector de especialización de Galicia.
- Galicia conta coa maior flota rexional da UE, en termos de cantidade e de capacidade, pero esta flota está máis envellecida que a media da UE.
- A baixa salinidade nas rías ocasionada polas choivas extremas provocou unha caída da produción de marisco de cuncha branca de máis do 52% respecto ao quinquenio anterior e de case o 43% respecto a 2022.
- O cultivo de mexillón afronta presións ambientais, por unha banda, e competitivas, pola outra. Entre as primeiras estarían os efectos do cambio climático e de dispoñibilidade de semente e, entre as segundas, a competencia chilena en produción para industria.
- O complexo mar-industria constitúe a cadea de valor máis completa de Galicia incluíndo a fase de produción, transformación, comercio por xunto e distribución.
- Ao longo dos últimos anos a transformación e a comercialización amosan maior capacidade de expansión.
- A día de hoxe o estudo da participación das mulleres na pesca segue a atopar limitacións nas fontes estatísticas.

Introdución

O ano 2023 está enmarcado en medio dos efectos do cambio climático se miramos cara atrás, e das eleccións ao Parlamento Europeo se miramos cara adiante. Efectivamente, o cambio climático é xa unha ameaza tanxible, con diversas manifestacións que impactan nos sectores produtivos. No caso do marisqueo, o fenómeno das choivas extremas dos últimos meses de 2023 provocou a baixada de salinidade nas rías, derivando en altas taxas de mortalidade do marisco de cuncha branca. No caso da miticultura as elevadas temperaturas da auga deron lugar a maiores desprendementos de mexillón das cordas e a un menor crecemento.

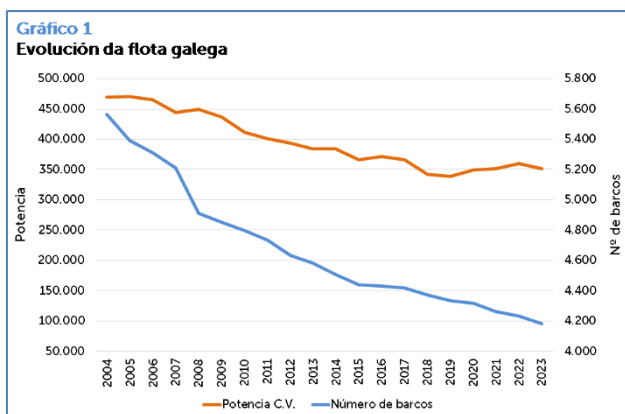
Se miramos cara adiante, a perspectiva das eleccións ao Parlamento Europeo en 2024 fai especialmente relevante entender a influencia da política europea no ámbito da pesca. Son numerosas as políticas que impactan na pesca, empezando pola propia Política Común de Pesca, na que se determinan as posibilidades de captura en augas europeas e se establece a estratexia negociadora en augas de Organizacións Rexionais de Pesca, por citar dous exemplos; seguindo pola política comercial que fixa os requirimentos e controis aos produtos procedentes do exterior, ou a política medioambiental que determina as medidas de conservación das áreas mariñas.

En consecuencia deuse un profundo proceso de mudanza institucional que permitiu transitar dun contexto de práctica ausencia de Estado e unha cultura pesqueira baseada na idea de mar libre propios da primeira metade do s. XX; a unha pesca fortemente regulamentada, apoiada no mellor coñecemento científico dispoñible e enfocada á valorización de posibilidades de pesca predeterminadas baseadas en TAC e cotas e con estritos mecanismos de control. Podemos falar así de como a reacción ao conxunto de retos competitivos, lexislativos, tecnolóxicos e comerciais teceu unha densa malla formada por factores empresariais, institucionais, científicos e sociais que hoxe nos permiten falar do complexo mar-industria. Este complexo ou clúster presenta un grao de desenvolvemento con poucas expresións equiparables no contexto europeo.

Por estas razóns, o ámbito de análise que mellor se adapta a este sector é o que engloba o conxunto de actividades necesarias para poñer a disposición do consumidor o produto pescado; actividades que se estenden ao longo de toda a cadea de valor e permiten falar con propiedade dun sistema produtivo da pesca. A expresión cuantitativa dese clúster son as matrices que forman as Táboas *Input-Output*, en particular, as da Pesca-Conserva Galega, nas súas diversas edicións. Nestas defínese a pesca como *o sector de actividade económica que integra todos e cada un dos procesos produtivos conducentes á creación do produto pescado-marisco, conservas de pescado e marisco*. Esta é a definición que seguimos e que empregaremos para estruturar o estudo ao longo das seguintes páxinas, nas que trataremos de dar cumprida razón da estrutura, dinámica e puntos clave máis salientables acontecidos en 2023, pensando non tanto en explicar o pasado senón, máis ben, en identificar os retos futuros.

Os sectores

Neste apartado analizaremos as diferentes ramas de actividade que constitúen o complexo mar-industria galego: pesca, acuicultura, marisqueo e industria de conserva, e procesado de produtos de orixe mariña.

A pesca

A flota pesqueira galega constitúe en 2023 a principal flota rexional da Unión Europea (UE) tanto por tamaño como por capacidade, concentrando o 5,94% dos buques, o 10% do arqueo e o 5,1% da potencia. Este peso incrementouse desde 2021 como consecuencia da saída do Reino Unido da UE. Así mesmo, é a principal flota española, cun 49% das embarcacións, un 40,5% da tonelaxe e un 34,8% da potencia.

A longo prazo a flota amosa unha tendencia decrecente en número de embarcacións e en potencia. Este aspecto resulta relevante

toda vez que en certos ámbitos académicos, políticos e ambientais asumíuse e mesmo argumentouse que a redución do número de embarcacións non só non provoca menor capacidade de pesca senón que incluso podería traducirse nunha maior, evitando deste modo o efectivo axuste respecto da abundancia de recurso. A argumentación radicaría en que as unidades antigas serían substituídas por unidades de maior tamaño, potencia e tecnoloxía. Os datos, porén, non permiten verificar tal tese; a potencia redúcese de modo paralelo ao número de barcos. De feito, cómpre sinalar que España foi o país da UE que maior esforzo de cumprimento da política de axuste de flota realizou. Por outro lado, un dato significativo é a idade media da flota galega, 38 anos; superior á media española (35) e europea (36).

O contexto presente, a efectiva redución de capacidade, o envellecemento da frota e a existencia de TAC e cotas que establecen un tope ás capturas independentemente das condicións dos buques aconsellarían cambiar a política de subvencións; é dicir, suavizar as restricións ás axudas para a renovación da frota. Na actualidade, o reto xa non é o axuste senón mellorar a habitabilidade, a seguridade e acelerar a transición cara a enerxías limpas. A mellora da habitabilidade é esencial para favorecer o relevo xeracional nas tripulacións, así como para facilitar a incorporación de mulleres a bordo.

Cadro núm. 1

Caracterización técnica da flota galega por segmento de flota. 2023

	Nº barcos	Arqueo GT*	Potencia (CV)	Arqueo medio	Potencia media
Pesqueira internacional (grande altura)	102	68.407	110.328	671	1.082
Arrastre	27	34.658	50.299	1.284	1.863
Cercos	2	4.058	7.553	2.029	3.777
Palangre de superficie	73	29.691	52.476	407	719
Pesqueira comunitaria (altura)	68	19.194	41.991	282	618
Palangre de fondo	47	12.510	26.556	266	565
Arrastre	21	6.684	15.435	318	735
Caladoiro Nacional (Cantábrico-Noroeste)	4.013	39.985	199.566	10	50
Arrastre	48	10.990	26.797	229	558
Artes menores	3.730	8.528	109.931	2	29
Cercos	144	6.521	32.224	45	224
Enmalle	23	1.359	4.829	59	210
Palangre de fondo	18	913	3.046	51	169
Palangre de superficie	50	11.675	22.738	234	455
Total	4.183	127.586	351.886	31	84

* Tonelaxe bruta (*Gross tonnage*).

Fonte: Consellería do Mar, *Anuario da pesca de Galicia 2023* (www.pescadegalicia.com).

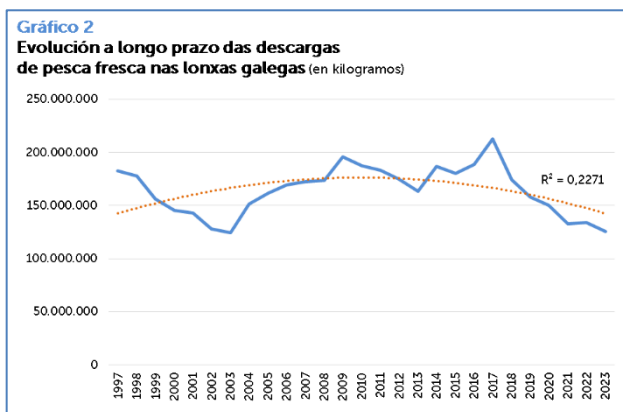
A diversidade de artes e tipos de embarcacións é outra das características da flota galega, onde conviven un elevado número de embarcacións de pequeno tamaño e capacidade, a flota de baixura; con flotas de altura e grande altura, relativamente pequenas en número, 170 unidades en total, pero cun arqueo e potencia media elevados.

En paralelo á redución de flota deuse unha diminución do emprego que afecta a todos os segmentos. De acordo coa estatística de afiliacións á Seguridade Social, en 2023 traballaban na pesca e na acuicultura en Galicia 16.926 persoas.

Ao efecto de afondar na produción pesqueira, unha das principais fontes dispoñibles é a estatística de primeira venda de pescado fresco nas lonxas galegas que proporciona Pescadegalicia. Esta ten a virtude de ofrecer un elevado grao de detalle que pode chegar ata a información diaria sobre cantidades, valor, especie, lonxa e días de pesca; pero non constitúe unha identidade coa flota galega, toda vez que non inclúe a pesca conxelada ou a produción acuícola (que non teñen que pasar por lonxa) e, pola contra, pode incluír descargas de barcos con porto base noutras comunidades ou países e, ao mesmo tempo, parte das capturas de barcos galegos poden arribar a portos noutras áreas. Feitas estas observacións, resulta unha boa aproximación á actividade produtiva.

A longo prazo a serie amosa unha gran variabilidade, propia das actividades directamente dependentes do medio natural, cun mínimo en 2003 de 124.656 t descargadas e un máximo en 2017 de 212.784 t. No último ano, as descargas foron de 125.793,27 t, moi próximas ao mínimo histórico. Se desde 2017 a tendencia decrecente das capturas estivo determinada pola redución das cotas comunitarias ata situarse en niveis historicamente baixos, en 2023 a explicación é outra.

Se descompoñemos as capturas por grandes grupos biolóxicos vemos que, no caso dos peixes, que non só constitúen o principal grupo por volume de descargas (89% do total) senón que tamén é o que contén o grosu das especies suxeitas a cota, aumentou en case un 3%. No resto dos grupos diminúen as

Cadro núm. 2

Descargas nos portos galegos por especie (kg).

Grupo biolóxico	2022	2023	Variación (%)
Peixes	108.592.626	111.669.416	2,83
Cefalópodos	15.064.394	6.548.889	-56,53
Bivalvos	7.556.448	5.105.848	-32,43
Crustáceos	1.461.822	1.128.513	-22,80
Equinodermos	729.412	719.912	-1,30
Algas	691.083	398.696	-42,31
Resto das descargas	184.837	217.694	17,78
Poliquetos	5.212	3.833	-26,46
Gasterópodos	1.273	478	-62,47
Total	134.287.109	125.793.279	-6,33

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Principais indicadores de vendas nas lonxas*, 2024 (www.pescadegalicia.com).

atopa os seus límites na dependencia das cotas e nos cambios das condicións do mercado, como pode ser o actual contexto de inflación.

Cadro núm. 3

Principais especies da pesca fresca en cantidade e valor paxadas nas lonxas galegas. 2023

Cantidade			Importe		
Especie	Quilogramos	%	Especie	Euros	%
Lirio (WHB)	25.262.494	20,1	Pescada (HKE)	102.567.908	24,9
Pescada (HKE)	22.366.792	17,8	Ameixa xap. (CLJ)	27.164.678	6,6
Sardiña (PIL)	18.739.443	14,9	Peixe sapo (ANK)	26.583.361	6,5
Xurelo (HOM)	10.302.590	8,2	Polbo (OCC)	17.915.540	4,3
Peixe sapo (ANK)	4.881.796	3,9	Sardiña (PIL)	17.594.256	4,3
Xarda (MAC)	4.505.748	3,6	Xuliana (MON)	17.383.377	4,2
Rapante (LEZ)	3.662.575	2,9	Rapante (LEZ)	14.974.240	3,6
Xuliana (MON)	2.884.049	2,3	Lirio (WHB)	14.785.268	3,6
Bonito norte (ALB)	2.225.164	1,8	Xurelo (HOM)	12.695.634	3,1
Pota común (SQM)	2.166.619	1,7	Percebe (PCB)	8.711.808	2,1
Outros	28.796.009	22,9	Outros	152.007.691	36,9

Nota: Inclúense todas as especies que teñen obriga de pasar por lonxa, como son as do marisqueo, e non só as da pesca; mentres que especies que non teñen esa obriga, como as da acuicultura, non están presentes.

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Principais indicadores de vendas nas lonxas*, 2023 (www.pescadegalicia.com).

A flota de litoral, en cambio, oriéntase a especies abundantes de prezo unitario máis baixo, como poden ser xurelo ou xarda. A de grande altura está especializada en especies versátiles de forte consumo, como bonito e pota. Mentres, as flotas de baixura e marisqueo traballan en función dunha mestura de especies de valor unitario alto, como percebe ou ameixa. En todos os casos, as especies obxectivo constitúen o núcleo da actividade e o resto, de modo complementario, contribúen a equilibrar as contas.

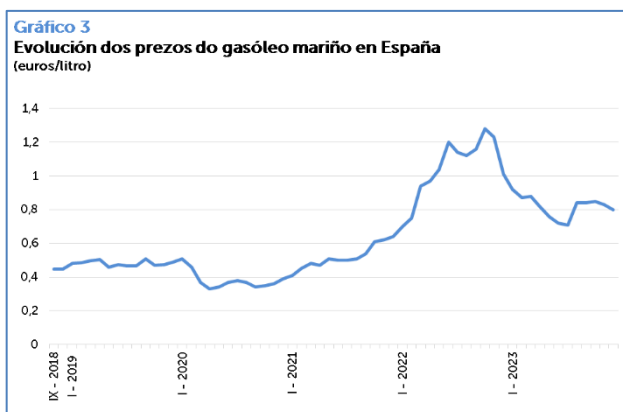
Un dos factores críticos na actividade pesqueira é o custo do combustible que, xunto cos salarios, constitúe o principal gasto, en especial nas flotas que operan a longas distancias do porto base. Se no pasado este era xa un custo relevante, a escalada de prezos nos últimos anos, en particular desde 2021, fai conveniente, para entender o seu contexto macroeconómico, realizar un seguimento desta variable (gráfico 3).

descargas, sendo especialmente relevante, polo peso sobre o total, o caso dos cefalópodos, bivalvos e crustáceos.

O 89% desta produción son peixes, seguidos de cefalópodos (5%) e bivalvos (4%), distribuíndose o resto entre crustáceos, equinodermos, algas, gasterópodos, poliquetos e outros. De feito, cabe sinalar que en 2022 se descargaron nas lonxas galegas 273 especies distintas.

A pesar da diversidade das capturas, o volume e, sobre todo, o valor concéntrase en apenas unha decena de especies e, moi particularmente, na pescada que responde de case unha cuarta parte do valor.

A galega é unha flota diversa na que conviven artes, estratexias e flotas moi diferentes. A flota de altura, por exemplo, seguiu unha estratexia de procura de valor máis que de volume, centrándose en especies como a pescada, o peixe sapo ou o rapante, situados nun segmento intermedio de prezo. A pescada, en concreto, destaca por ser un produto con propiedades particularmente apropiadas como *commodity*. O proceso de orientación ao valor e de especialización seguido constitúe unha estratexia económica axeitada que

e redución da demanda de peixe pola crise inflacionista provocou tensións financeiras nas empresas.

A acuicultura e o marisqueo

A explotación do mar en Galicia inclúe tamén os cultivos mariños, tanto a miticultura como a piscicultura mariña, a colleita e cultivo de algas e o marisqueo que, máis que unha actividade puramente extractiva, é un semicultivo. En conxunto, estas actividades produciron 190.407,2 t en 2023, cun valor de 232,67 millóns de euros en primeira venda. En comparación con 2022, o comportamento foi positivo no caso das algas e dos peixes cultivados, e negativo no dos bivalvos, que sufriron de modo máis acusado as consecuencias do cambio climático. Tomaremos esta circunstancia como unha oportunidade para analizar en máis detalle estas especies.

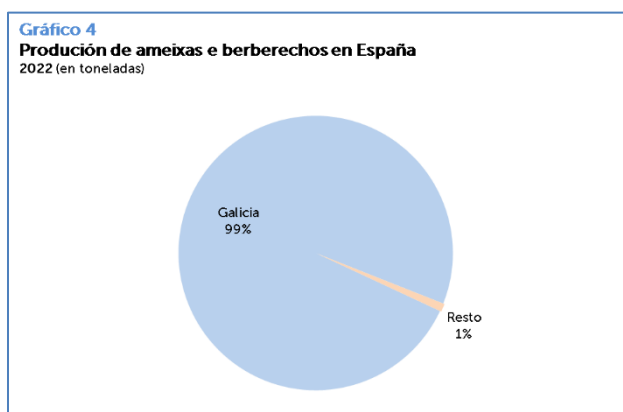
Cadro núm. 4

Producción da acuicultura mariña en Galicia

	2022		2023	
	Kg	Euros	Kg	Euros
Algas	12.240	33.100	18.651	127.935
Bivalvos	221.948.451	165.947.303	179.896.203	134.817.160
Peixes	10.012.349	90.355.048	10.492.362	97.729.153
Total	231.973.040	256.335.451	190.407.216	232.674.248

Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Anuario da acuicultura 2023* (www.pescadegalicia.com).

Malia que non só afectou os moluscos de cuncha branca, o seu impacto foi especialmente significativo nestas especies, polo que en aras da necesaria concisión neste informe incidiremos na parte máis significativa.

Entre 2018 e 2020 o prezo do gasóleo mariño roldou os 0,4€/l. No último ano, logo de superar a crise de prezos provocada pola invasión de Ucraína, moveuse no contorno do 0,80€/l, o dobre que no período inicial. É de esperar que no futuro inmediato o prezo siga a moverse neste nivel, cunha forte resistencia a baixar. Ao tratarse dun *input* de carácter ríxido, as variacións do consumo son poucas con cambios nos prezos; a evolución destes últimos é un notable condicionante das contas das empresas. No último ano, o control da inflación aliviou a conta das empresas polo lado dos ingresos. Mentres, durante 2022 a combinación de altos prezos do combustible

Unha das materializacións do cambio climático en Galicia está a ser a maior intensidade dos períodos de choivas. No último trimestre de 2023 producíronse precipitacións excepcionais na vertente atlántica galega. O aumento da auga doce vertida polos ríos provocou episodios prolongados de baixa salinidade nalgúns dos principais bancos marisqueiros de Galicia, coa conseguinte debilitación e mortalidade dos moluscos bivalvos.

A produción das especies consideradas, ameixas e berberechos, presenta unha elevadísima concentración en Galicia. De feito, no ano 2022, segundo os datos de Producción de Talle Comercial da Acuicultura Mariña que publica o MAPA, a produción galega representa o 99% do total (gráfico 4), que se corresponde con 1.277 t, por 12,3 do resto de territorios do Estado.

Cómpre ter en conta que a cifra anterior só recolle a produción cultivada, procedente fundamentalmente do marisqueo a pé, mentres que deixa de lado as capturas destas especies pola flota de baixura. Non obstante, fóra de variacións marxiniais, dado que as zonas de cultivo ou captura son as mesmas, non é de esperar que a distribución territorial en porcentaxe se desvíe de maneira significativa. Asociada a este volume de produción e concentración xeográfica desenvolveuse unha industria depuradora, cunha tamén elevada concentración xeográfica en Galicia.

Cadro núm. 5

Evolución das producións das principais especies de marisco branco en Galicia (en kg)

	Babosa	Fina	Rubia	Xapónica	Bicuda	Berberecho
2018	919.499	354.544	537.583	3.476.285	7.124	2.482.754
2019	745.947	319.719	360.075	3.399.259	4.136	3.442.280
2020	570.593	267.643	267.931	2.874.074	3.821	1.367.276
2021	330.576	278.973	254.118	2.041.819	2.055	2.100.713
2022	334.973	260.748	143.047	2.262.831	1.317	2.299.203
2023	216.504	152.541	150.427	2.024.740	1.110	484.525
Media 2018-2022	580.318	296.326	312.551	2.810.854	3.691	2.338.445
% variación respecto á media	-62,69	-48,52	-51,87	-27,97	-69,92	-79,28
% variación respecto a 2022	-35,37	-41,50	5,16	-10,52	-15,72	-78,93

Fonte: Elaboración propia a partir de Pescadegalia 2024.

Ao efecto de avaliar o alcance da caída da produción comparamos os datos de 2023 tanto cos do ano anterior como coa media dos cinco anteriores. Adoptamos este enfoque no primeiro caso por ser a referencia máis inmediata e no segundo a fin de evitar eventualidades dun ano en particular.

A panorámica conxunta é a dunha caída xeneralizada e aguda na produción. Todas as especies ven minguar a súa produción. Cómpre matizar, non obstante, que no caso da ameixa rubia ten lugar un incremento respecto a 2022 de algo máis do 5%, se ben a diminución respecto ao quinquenio anterior é do 52%. De todos os xeitos, esta é a única excepción. O descenso máis acusado é o do berberecho, observándose unha redución dos quilos comercializados dun 79,3% en relación aos cinco anos anteriores e de case un 79% en comparación ao último. Neste caso trátase, ademais, dunha especie cun elevado volume, de modo que o impacto sobre a cadea de valor pode ser relevante.

En canto á ameixa babosa, a súa diminución sería de case un 62,7% respecto á media do quinquenio e do 35,4% en relación ao último ano. A ameixa fina, de valor unitario elevado, baixa en torno a un 48,5% en ambas as dúas medidas. E no caso da ameixa xapónica, unha especie con producións elevadas, a perda é de case o 20% no primeiro caso e de algo máis do 10% no segundo.

Cadro núm. 6

Evolución conxunta das especies de marisco branco máis afectadas polos episodios de choivas extremas en 2023 (ameixa babosa, ameixa fina, ameixa rubia, ameixa xapónica, ameixa bicuda e berberecho)

	Kg	Euros
2018	7.777.790	76.277.310
2019	8.271.416	78.272.691
2020	5.351.339	59.426.387
2021	5.008.254	60.509.998
2022	5.302.119	55.803.761
2023	3.031.098	47.576.475
Media 2018-2022	6.342.184	66.058.030
Variación ingreso respecto á media	-	-18.481.554
Variación ingreso respecto a 2022	-	-8.227.286
% Variación respecto á media	-52,21	-27,98
% Variación respecto a 2022	-42,83	-14,74

Fonte: Elaboración propia a partir de Pescadegalia 2024.

Se agregamos o conxunto das especies para observar o impacto global, obtemos que se produce unha caída de máis do 52% fronte ao quinquenio anterior e de case o 43% respecto a 2022. En termos de valor, a redución é respectivamente do 28% e do 15%. En termos de diminución do ingreso para os produtores, estes se verían mingoados en 18,5 millóns de euros en comparación coa media dos anos anteriores e en 8,2 fronte ao ano anterior.

En canto ao mexillón, a produción tende a oscilar en torno ás 250.000 t en volume e 160 millóns de euros en valor, coas variacións propias das producións directamente dependentes das condicións do medio.

Non obstante, en 2022 e 2023 a produción está a baixar debido, entre outros, a factores derivados do cambio climático, como son a maior taxa de desprendementos das cordas e o menor rendemento da vianda provocados pola maior temperatura das augas. A novidade en 2023 é que, a diferenza do ano anterior, a menor produción acompañouse de prezos máis baixos, dando lugar a un descenso do ingreso do 20,8%. A positiva dinámica dos prezos nos dous anos anteriores, pasando de 0,43€/kg en 2020 a 0,67€/kg en 2022, parece, polo momento, esgotada.

Abriu o foco cara ao escenario internacional resulta necesario para contextualizar axeitadamente os retos desta actividade. En 2022 España, na práctica Galicia, mantívose como o terceiro produtor mundial, co 13% da produción total, por detrás de Chile (29%) e China (51%). A significación destes países como competidores e a influencia no mercado do mexillón galego é moi diferente.

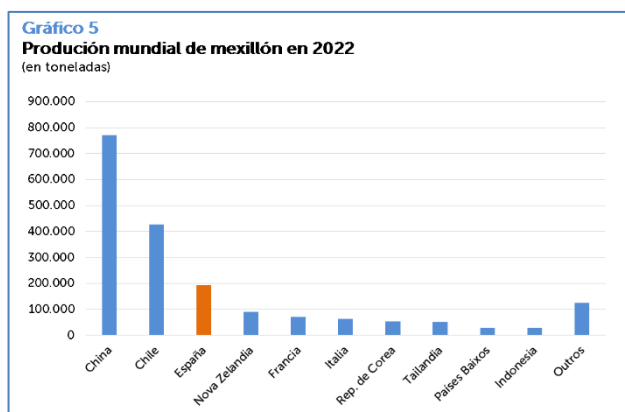
No caso da produción chinesa, a presenza nos mercados internacionais é moi reducida, estando orientada ao mercado interno. Chile, en

Cadro núm. 7

Produción de mexillón en Galicia.

	2023	2022	% variación
Cantidade (kg)	178.065.331,0	219.698.852,0	-19,0
Importe (€)	119.506.401,0	150.894.333,0	-20,8
Prezo medio (€/kg)	0,67	0,69	-2,90

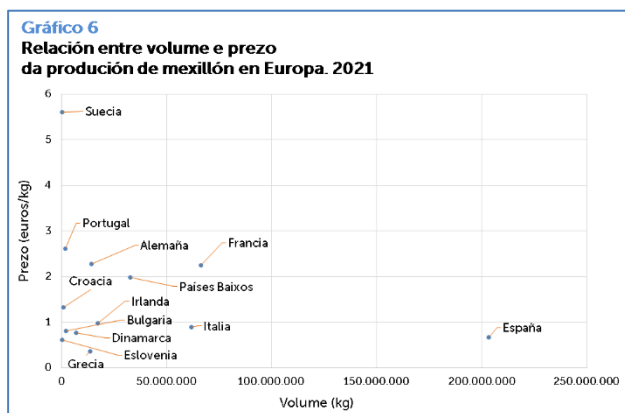
Fonte: Elaboración propia a partir de Consellería do Mar, *Anuario da acuicultura* 2023 (www.pescadegalia.com)

cambio, produce para os mercados internacionais, en particular para a industria conserveira española, mediante a exportación de vianda de mexillón conxelado. Aínda que as súas exportacións se destinan en exclusividade á industria e non constitúen un substitutivo no caso do mexillón fresco, inflúen nos prezos de ambos mercados. Na industria porque o mexillón chileno chega a España a un prezo máis baixo que o galego, liderando a dinámica dos prezos; no fresco, porque ao reducir a demanda para a industria de mexillón galego provoca que a produción teña que dirixirse en maior medida para fresco, de modo que o incremento da oferta lastra o crecemento dos prezos.

No contexto europeo, Galicia é, con diferenza, o principal produtor en termos de volume, pero non en valor, sendo superada por Francia nesta rúbrica. Esta última produce só o 14% en volume e acada o 32% do valor, mentres que no noso caso producimos case a metade do total en volume pero unicamente o 29% do valor. A contrapartida dunha produción histórica e en comparación moi elevada en peso foi un prezo baixo. O prezo do mexillón español figura entre os máis baixos dos principais produtores europeos. Só Grecia presenta un menor, resultando un caso salientable, toda vez que conta cunha produción moito máis pequena (apenas un 6% da española) e tamén decrecente.

Esta configuración dá como resultado dúas caras da mesma moeda. Por unha banda existe unha limitada xeración de valor; pero, por outra, isto materialízase nunha elevada competitividade e liderado do mercado europeo de mexillón fresco. Ao mesmo tempo, o mexillón galego é o primeiro en prezos no marco europeo de fresco, posibilitando a entrada nalgúns dos principais mercados como o belga, o francés ou o italiano.

No gráfico 6 reflíctese a posición dos distintos países produtores europeos, que pode ser ilustrada a través de tres modelos: o caso sueco presenta unha produción moi pequena en volume que acada un valor unitario moi elevado; Francia supón o éxito da situación intermedia, xa que cun terzo da produción española consegue un prezo tres veces superior, e España amosa un modelo extensivo, no que a elevada produción supón un prezo en comparación baixo.

Un segundo factor de alivio para a produción para fresco foi o paulatino declive da produción europea de mexillón desde a década de 2000 en adiante. Algúns dos principais países produtores, como pode ser o caso de Irlanda, Italia, Grecia ou, en menor medida, Francia, amosan unha senda descendente desde, aproximadamente, o cambio de século. Esta circunstancia facilitou o acceso da produción galega aos mercados centroeuropeos, que centran a súa demanda en mexillón de talle inferior á que se pide en España, ao que os bateiros se refiren con retrans como "lacasitos".

Aproveitar esa oportunidade ten toda a lóxica desde o punto de vista económico: acurta o ciclo do produto, aumenta a rotación e adáptase ao mercado; pero non tanto desde o punto de vista ecolóxico, xa que incrementa a presión ambiental ao subir a demanda de semente nun período en que factores climáticos están a reducir a súa produción. Unha parte das necesidades de semente cóbrese con cordas nas bateas, a restante debe extraerse directamente das rochas, sendo esta práctica a que en certos momentos provoca o conflito cos percebeiros.

En síntese, o desenvolvemento desta actividade transcorre a través da canle que establecen as presións ambientais, por unha banda, e as competitivas pola outra. Entre as primeiras estarían os efectos do cambio

climático e de dispoñibilidade de semente, ás que habería que engadir as mareas vermellas; e, entre as segundas, a competencia chilena.

Son seguramente estes tres factores: a competencia chilena, o declive dos competidores e a mellora dos prezos os que acentuaron a orientación á venda en fresco da produción mexilloeira. Se desde 2007-2008 en adiante un terzo da produción se destinaba á industria, nos dous últimos anos este continente reduciuse ata o 25%. Mentres, a demanda das conserveiras cóbrese de modo crecente con mexillón conxelado procedente de Chile.

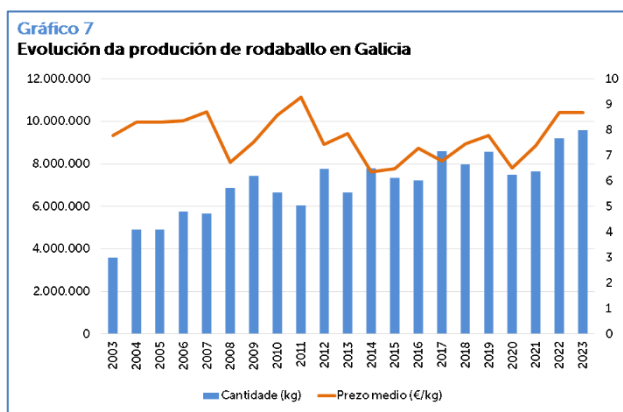
O segundo factor limitador son as mareas vermellas, floracións de algas tóxicas. Este fenómeno presenta unha incidencia moi variable, pero a longo prazo tende a ser cada vez máis frecuente, tanto nas nosas rías como en todo o planeta.

Piscicultura mariña

Galicia lidera a produción europea e española de peixes planos, integrada por rodaballo e linguado común. A temperá creación de Insuiña, a primeira planta comercial de rodaballo de Europa, inaugurada en 1983 no Grove, significou o disparo de saída dunha carreira que levou a nosa comunidade a liderar a tecnoloxía de cultivo desta especie, asentando sobre ela a súa vantaxe competitiva.

No ano 2021 Galicia produciu o 68,9% do rodaballo e o 51,4% do linguado cultivados en Europa segundo os datos proporcionados pola Federación Europea de Produtores Acuícolas (FEAP). A meirande parte da produción concéntrase en España e Portugal. De feito, a perda de peso na produción de linguado non deriva da redución da produción, que aumenta; senón do rápido crecemento de Portugal debido ao inicio de actividade en 2020 da planta establecida por Stolt Sea Farm en Tocha, próxima ás instalacións para cultivo de rodaballo coas que contaba desde os anos 90 na localidade veciña de Mira.

Se nos cinguimos ao ámbito estatal, en 2022 o 100% do rodaballo prodúcese en Galicia, mentres que no caso do linguado a cifra é do 70% e o restante corresponde a Andalucía.

Para Galicia, Pescadegalicia dispón xa de datos de 2023, ano no que a produción galega continuou a senda de crecemento con 10.942 t, que xeraron un valor de 97,7 millóns de euros. No que atinxe ao rodaballo, a produción foi de 9.602 t, cun prezo de 8,92€/kg, un 2,65% máis alto que en 2022.

A maiores, nos dous últimos anos deuse unha apreciable suba, acompañada de crecemento da produción, de modo que a facturación acadou tamén un máximo histórico. Non obstante, ao mesmo tempo o proceso inflacionista neste período provocou importantes subas nos prezos de *inputs*, tanto dalgúns que teñen un elevado peso na estrutura de custos

(enerxía, penso, osíxeno etc), como doutros relevantes, como pode ser o combustible, os envases, as vacinas etc.; de xeito que o incremento da facturación non pode interpretarse directamente como unha maior rendibilidade.

De xeito análogo, a produción de linguado acadou valores moi positivos en 2023, tanto en termos de produción, chegando a un máximo histórico de 890,5 t; como de prezos, que alcanzaron un valor medio de 13,58€/kg, mellorando os prezos do ano anterior.

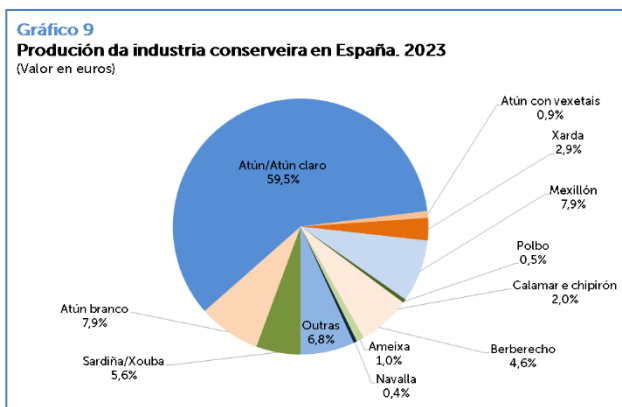
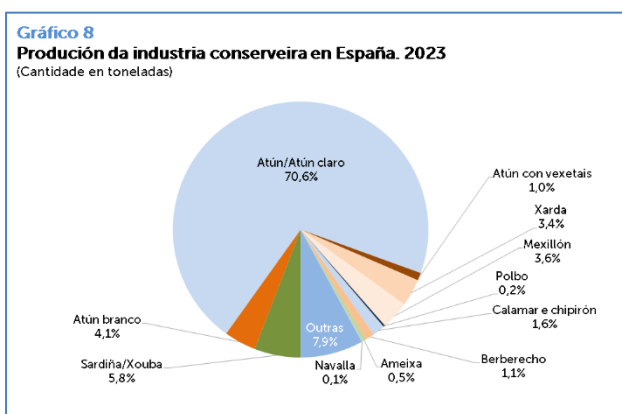
O rodaballo e o linguado son pescados de mesa, moi apreciados, cuxo comportamento económico é propio dun ben de luxo e no que a produción salvaxe é moi limitada, de modo que o progresivo, mesmo relativamente lento crecemento da produción, a adaptación á capacidade de ampliar a demanda solvente, axuda a manter os prezos nun rango elevado.

Outra nota relevante é a constatación da superación da caída na produción provocada durante a pandemia da COVID-19.

A industria da conserva e transformados a base de pescado

En 2021, último ano con datos dispoñibles da estatística estrutural de empresas, a industria de procesado e conservación de pescados, crustáceos e moluscos (código CNAE-2009 10.2) galega representaba o 26,03% do total de locais de España (151 locais), pero xeraba o 45,8% do emprego (11.936 traballadores/as) e o 53,6% da cifra de negocios (4.025 millóns de euros); é dicir, en Galicia localízanse as empresas máis grandes e eficientes.

A nivel galego, e a partir dos datos do ARDAN, obsérvase que a industria da conserva presenta unha forte concentración na comarca do Barbanza, que representa aproximadamente a metade da produción, contando con empresas líderes como Conservas Rianxeira, Frinsa ou Ecurís; e en menor medida en comarcas como Vigo, o Salnés ou Bergantiños. Se nos referimos á industria de procesado de produtos a base de pescado, a principal localización é a comarca de Vigo, seguida do Salnés, o Morrazo e Caldas.

Non dispoñemos de cifras da produción da industria conserveira desagregados por comunidades autónomas e especies. Non obstante, os datos para o conxunto do Estado resultan ilustrativos da estrutura da oferta. Como se pode observar (gráficos 8 e 9), a pesar de contar cunha variedade de produto relativamente diversificada, o atún claro representa a principal especie en valor (59,5%) e, sobre todo, en volume (70,6%). Se sumamos o atún branco, o peso subiría ata o 67,4% dos ingresos e o 74,7% do volume. Destacan a continuación, en termos de valor, o mexillón, a sardiña e os berberechos. Respecto ao ano anterior acentuouse a especialización en atún.

Por tipo de preparación, como é de esperar, a principal son as conservas de pescados, mariscos e crustáceos, co 51,9% do volume total, seguida dos conxelados (35,1%), produtos de alimentación animal (5,1%) e pescado seco, salgado ou afumado (3,3%).

Entre os factores que acentúan a especialización en túnidos está a expansión da marca branca. As conservas de atún constitúen unha moi boa alternativa para a compra de peixe en períodos inflacionistas como os que acabamos de vivir, ao tratarse dun produto saudable, versátil e barato. Porén, quen está a capitalizar estas vantaxes son as marcas dos distribuidores, non as dos fabricantes, que xa supoñen o 44% da cota no conxunto de categorías. En consecuencia, non só é unha cuestión de prezo, senón que tamén depende da estratexia dos supermercados para fidelizar clientes. É precisamente a cadea de supermercados líder en España, Mercadona, a que máis marca branca distribúe un 75% das súas vendas. A controversia neste punto deriva de que en 2022 os fornecedores desta cadea lograron un récord de facturación, pero reduciron os seus beneficios á metade.

A medio prazo, outro dos retos que debe afrontar esta industria son os potenciais efectos do Tratado de Libre Comercio que a Unión Europea está a negociar con Tailandia, primeiro produtor mundial de conservas de atún con 559.728 t en 2020 (unha quinta parte delas aproximadamente destinadas a exportación); seguido de España, que, para o mesmo ano, produciu 377.016.

A medio prazo, outro dos retos que debe afrontar esta industria son os potenciais efectos do Tratado de Libre Comercio que a Unión Europea está a negociar con Tailandia, primeiro produtor mundial de conservas de atún con 559.728 t en 2020 (unha quinta parte delas aproximadamente destinadas a exportación); seguido de España, que, para o mesmo ano, produciu 377.016.

Comercializadores por xunto de pescados e mariscos

A efectos meramente de completar a panorámica, podemos subliñar que o sector comercializador, os grosistas de pescados e mariscos, acadaron unha facturación de 7.460,8 millóns de euros en 2022, cun valor agregado bruto (VABcf) de 544,7 millóns e a xeración de 7.337 postos de traballo, segundo os datos

das Referencias Sectoriais de Galicia que publica ARDAN. Se ben o VAB pode parecer relativamente modesto en relación ao ingreso, isto é consecuencia do peso dos produtos que comercializa nos custos; porén, en termos cualitativos o seu papel é crucial e expresa o desenvolvemento de capacidades ao longo da cadea de valor a partir da extracción de recursos mariños. A este respecto é xusto indicar que, no contexto actual, onde as cadeas de produción globais demostraron vulnerabilidades, non desligar a capacidade de comercializar da capacidade de producir reforza as dúas partes, incrementando a resiliencia como sistema produtivo.

Inserción exterior

O desenvolvemento desta actividade no seu conxunto levou a que o complexo mar-industria constituía o principal vector de especialización en Galicia. Entre os vinte primeiros sectores de especialización figuran varios asociados ao ámbito marítimo, empezando pola propia pesca, cunha moi notable diferenza,

Cadro núm. 8
Índice de especialización rexional:
20 primeiros sectores por nivel de especialización

	IER *
03 Pesca e acuicultura	10,27
14 Confección de pezas de vestir	3,54
02 Silvicultura e explotación forestal	3,13
16 Industria da madeira e da cortiza, salvo mobles; cestería e espartari.	2,81
08 Outras industrias extractivas	2,31
29 Fabricación de vehículos e motor, remolques e semirremolques	2,01
30 Fabricación doutro material de transporte	1,81
06 Extracción de cru de petróleo e gas natural	1,62
19 Coqueiras e refino de petróleo	1,55
33 Reparación e instalación de maquinaria e equipamento	1,49
10 Industria da alimentación	1,48
42 Enxeñaría civil	1,38
23 Fabricación doutros produtos minerais non metálicos	1,31
11 Fabricación de bebidas	1,30
75 Actividades veterinarias	1,29
50 Transporte marítimo e por vías navegables interiores	1,29
25 Fabricación de produtos metálicos, salvo maquinaria e equipament	1,26
45 Venda e reparación de vehículos de motor e motocicletas	1,24
43 Actividades de construción especializada	1,23
31 Fabricación de mobles	1,15

* Valores >1 indican especialización, mentres que valores = 1 indican que o peso do emprego do sector correspondente sobre a economía galega é igual ao peso dese sector na economía española.

Fonte: Elaboración propia a partir de IGE, afiliacións á Seguridade Social último día do mes segundo ramas da CNAE 2009 e comunidades autónomas 2022.

respecto ás restantes ramas. En esencia o IER indica que o peso da pesca na economía galega é dez veces superior ao da pesca na economía española, existindo unha gran distancia respecto ás actividades que a seguen. Entre as actividades relacionadas nas que tamén existe especialización figuran fabricación doutro material de transporte (construción naval) e industria da alimentación, que na súa meirande parte está integrada por empresas de conserva e produtos alimentarios a base de pescado. Dentro deste grupo cabe sinalar tamén transporte marítimo. Catro destas vinte especializacións son economía mariña.

Cabe sinalar que entre os seguintes sectores de especialización destacan o complexo téxtil, a explotación da madeira (silvicultura e explotación forestal; industria da madeira e da cortiza, e fabricación de mobles), xunto coas actividades de refino de petróleo e fabricación de automóviles. Todas elas son analizadas en detalle noutros capítulos deste anuario.

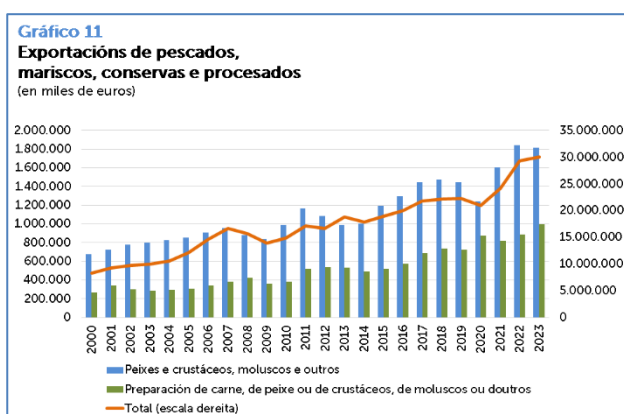
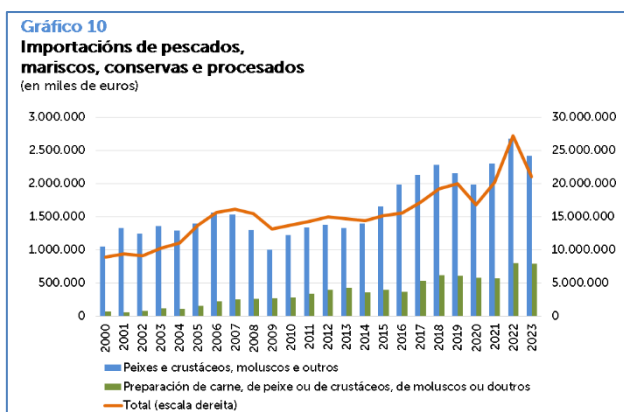
O cálculo do índice de especialización rexional

O índice de especialización rexional (IER) ou coeficiente de localización rexional permite identificar a posición na que se atopan as distintas actividades rexionais en función do peso do seu emprego respecto ao total do emprego galego fronte ao peso do emprego nesa mesma actividade no emprego total español.

$$IER = \frac{\frac{e_i}{e_t}}{\frac{E_i}{E_t}}$$

Onde e_i representa a poboación ocupada no sector i en Galicia, e_t o número total de ocupados en Galicia, E_i representa a poboación ocupada no sector i en España e E_t o número total de ocupados en España. Un valor de 1 indica que no sector considerado o peso do emprego sobre o total galego é idéntico ao peso do total de ocupados nese sector en España respecto ao total do emprego. Valores superiores a 1 sinalan un peso da estrutura económica rexional superior ao peso do sector na economía española.

Ademais do nivel de especialización, a análise das exportacións permite completar a panorámica ofrecendo unha visión daqueles produtos nos que Galicia é máis competitiva a nivel internacional e que, en esencia, son os combustibles, as pezas de vestir, os automóviles e os pescados e mariscos. O mantemento ao longo do tempo desta posición preeminente por parte da pesca e transformados da pesca é consecuencia do continuo nivel de desenvolvemento do sector, xerando vantaxes competitivas suficientemente sofisticadas como para destacar no ámbito global. Nun contexto como o actual no que é indispensable para as empresas renovar e modernizar continuamente os seus produtos, o complexo pesqueiro galego

portacións galegas. Cabe sinalar que, no caso dos preparados, este ítem inclúe tamén preparados de carne, cun peso moi pequeno, inferior ao 3%.

Tres aspectos resultan relevantes para entender e contextualizar a dinámica do comercio exterior. O primeiro é o elevado consumo de pescado en España, derivado da multiplicación dun consumo aparente *per cápita* de pescados e mariscos entre os máis elevados do planeta (en torno aos 35,5 kg por habitante e ano) e un tamaño de poboación de 48,1 millóns de habitantes en 2023. A suma é unha demanda interior de pescado alta e, dito sexa de paso, esixente, que constitúe o principal destino dos pescados e transformados distribuídos. O segundo é a forte capacidade comercializadora. Ademais de capturas, cultivo e transformación, o complexo mar-industria está integrado por grosistas e distribuidores orientados tanto ao mercado nacional, como ao europeo e global; de xeito que, España, Galicia en particular, é a gran lonxa de pescado para Europa e un dos nodos globais de comercio de pescado máis importantes do planeta.

Por último, o feito de que o comercio exterior de pescado supere o de conservas cando, como veremos, a produción da industria transformadora é moi superior débese, no caso das importacións, á suma da demanda do sector comercializador e do sector transformador; e, no das exportacións, á maior orientación da industria cara ao mercado nacional e da pesca cara ao mercado nacional e europeo.

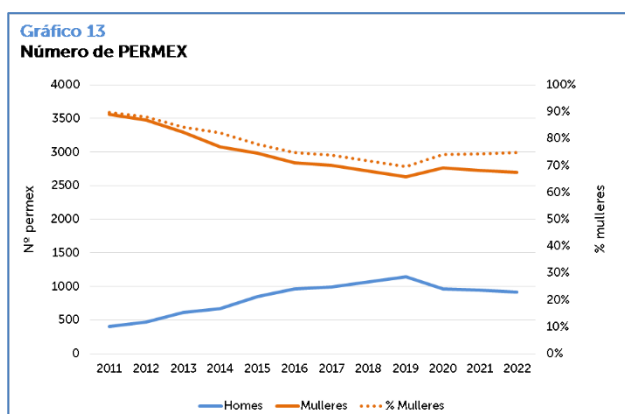
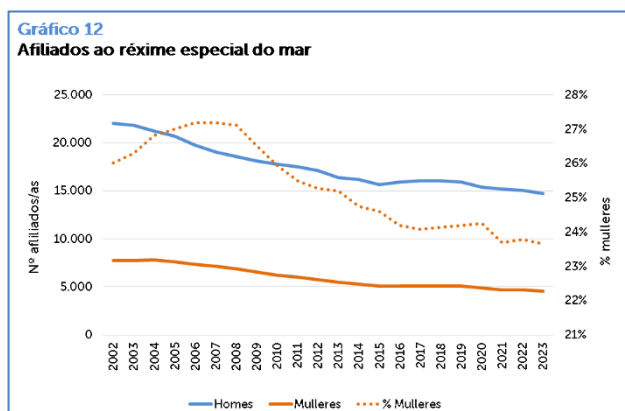
As mulleres na pesca

As limitacións das estatísticas dispoñibles restrinxen as posibilidades de análise do papel das mulleres nas diferentes actividades económicas, entre elas a pesca. Na actualidade segue imperando certo grao de ocultación, manifestado nunhas ocasións en ausencia de estatística; na necesidade de realizar solicitudes a medida ás distintas Administracións e servizos estatísticos, ou na dificultade para casar as fontes existentes. As políticas que queiran contribuír a mudar esta realidade atoparán un primeiro freo na falta de visibilidade das diferentes situacións e un segundo na falla de coñecemento preciso para a toma de decisións. Estas limitacións chocan coa preocupación crecente na nosa sociedade por acadar maiores cotas de igualdade.

amosa de feito unha multiplicación das iniciativas orientadas a renovar as formas de consumo de produtos do mar.

O comercio exterior, tanto de pescados e mariscos como de conservas a base de pescados e mariscos, mantén unha senda de crecemento a longo prazo acompañada, sendo en especial positiva no ámbito das exportacións. Se nos centramos nos fluxos, as importacións de pescado acadaron en 2023 os 2.413,5 millóns de euros, mentres que as de conservas e transformados foron de 791,9 millóns. Se ben estes valores representan un certo retroceso respecto ao ano anterior, en termos de tendencia sitúanse na liña de crecemento no tempo, alterada pola caída do comercio internacional consecuencia da pandemia e o efecto rebote que seguiu en 2022. O conxunto destas importacións vén movéndose en torno ao 15% do total galego.

No que atinxe ás exportacións, a tendencia a longo prazo é máis positiva que no caso anterior, cunha leve caída das saídas de pescado respecto ao ano anterior, para acadar os 1.813,2 millóns de euros. Pola súa banda, as conservas e transformados a base de pescado lograron o seu máximo histórico con 997,2 millóns de euros. En conxunto, estes dous tipos de produtos representan o 10% das ex-

ingresos. Similar situación se dá noutro dos sectores considerados historicamente feminizados, como é a conserva. De acordo co informe de 2023 da patronal conserveira, ANFACO, a porcentaxe de mulleres no sector é do 65%. Ao mesmo tempo, a porcentaxe de mulleres na propia asociación e no centro tecnolóxico asociado CECOPESSA é do 75%. Este último dato pode ser ilustrativo de como o emprego das mulleres avanza no sector servizos que rodean o ámbito pesqueiro, incluídos servizos intensivos en coñecemento; mentres que nas actividades nucleares ou ben teñen pouca presenza ou ben ocupan as escalas laborais máis baixas. O resultado expresa unha estrutura laboral dual.

O desprazamento da actividade económica vai acompañado da progresiva perda de poder político. En 1995, ao inicio do proceso de profesionalización do marisqueo só 2 mulleres de 63 eran presidentas das confrarías de pescadores; en 2014 foron 14; 6 en 2018, que baixaron a 3 en 2022. Un longo percorrido para chegar practicamente ao punto de saída.

En síntese, cabe sinalar a insuficiencia e fragmentación das bases de datos dispoñibles para analizar este ámbito; a redución do peso das mulleres nos sectores nucleares da pesca, mentres que algúns indicios suxiren que o poden estar gañando en servizos asociados, e, finalmente, a existencia de limitacións para o acceso igualitario á representación política nas confrarías.

Entre as fontes accesibles figura a de afiliación por sexo ao réxime especial do mar (gráfico 12). Esta constitúe unha boa aproximación á situación xeral, se ben non ilustra a totalidade do emprego no sector pesqueiro, xa que parte del (empregos administrativos en terra, por exemplo) pode estar afiliado noutros réximes, como o xeral. De feito, os datos da Enquisa Económica da Pesca que publica o MAPA indican que o emprego feminino na pesca, se ben segue a ser modesto (menos do 4% en 2021), é crecente, sendo os traballos en terra o ámbito que canaliza o groso dese aumento. Cinguíndonos ao réxime especial do mar, o número de mulleres situouse en 4.572 por 14.756 homes, un 23,7% do total. A longo prazo a tendencia é decrecente, non só en termos absolutos, senón tamén relativos.

Un dos factores que contribuíu á redución da participación das mulleres nas afiliacións é á diminución de mariscadoras (gráfico 13), que de 2011 a 2019 baixaron en 930. Desde entón produciuse un certo incremento que levou a que a porcentaxe de mulleres en 2022 (último ano con estatísticas publicadas) fora do 74,8%, cun total de 2.702.

O incremento da participación dos homes no marisqueo está asociado á mellora das condicións da actividade, en particular dos